

VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM
HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI

BÙI THỊ VÂN ANH

**ĐẶC ĐIỂM GIAO TIẾP
CỦA NGƯỜI NGHỈ HƯU Ở HÀ NỘI**

LUẬN ÁN TIẾN SĨ TÂM LÝ HỌC

HÀ NỘI - 2013

VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM
HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI

BÙI THỊ VÂN ANH

**ĐẶC ĐIỂM GIAO TIẾP
CỦA NGƯỜI NGHỈ HƯU Ở HÀ NỘI**

Chuyên ngành: Tâm lý học chuyên ngành

Mã số: 62 31 80 05

LUẬN ÁN TIẾN SĨ TÂM LÝ HỌC

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC:

1. GS. TS. TRẦN HỮU LUYẾN

2. TS. NGUYỄN THỊ HOA

HÀ NỘI - 2013

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các dữ liệu và kết quả nêu trong luận án là trung thực và chưa từng công bố trong bất kỳ công trình nghiên cứu nào khác.

Tác giả luận án

Bùi Thị Vân Anh

.

MỤC LỤC

Trang

DANH MỤC CÁC BẢNG BIỂU	
DANH MỤC CÁC BIỂU ĐỒ, SƠ ĐỒ	
MỞ ĐẦU	1
CHƯƠNG 1: CƠ SỞ LÝ LUẬN NGHIÊN CỨU ĐẶC ĐIỂM GIAO TIẾP CỦA NGƯỜI NGHỈ HƯU Ở HÀ NỘI	6
1.1. TỔNG QUAN NGHIÊN CỨU ĐẶC ĐIỂM GIAO TIẾP CỦA NGƯỜI NGHỈ HƯU	6
1.1.1. Những nghiên cứu nước ngoài	26
1.1.2. Những nghiên cứu trong nước	35
1.2. LÝ LUẬN VỀ ĐẶC ĐIỂM GIAO TIẾP CỦA NGƯỜI NGHỈ HƯU	35
1.2.1. Khái niệm giao tiếp	35
1.2.2. Các cấu thành của giao tiếp	38
1.2.3. Người nghỉ hưu	45
1.2.4. Đặc điểm giao tiếp của người nghỉ hưu	53
1.2.5. Đặc điểm giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội	62
1.2.6. Các yếu tố tác động đến đặc điểm giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội	65
CHƯƠNG 2: TỔ CHỨC VÀ PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU ĐẶC ĐIỂM GIAO TIẾP CỦA NGƯỜI NGHỈ HƯU Ở HÀ NỘI	71
2.1. TỔ CHỨC NGHIÊN CỨU	71
2.1.1. Khách thể và địa bàn nghiên cứu	71
2.1.2. Các giai đoạn nghiên cứu	73
2.2. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU LÝ LUẬN	77
2.2.1. Mục đích của nghiên cứu lý luận	77
2.2.2. Nội dung nghiên cứu lý luận	77
2.2.3. Phương pháp nghiên cứu lý luận	78
2.3. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU THỰC TIỄN	78
2.3.1. Phương pháp điều tra bằng bảng hỏi	78
2.3.2. Phương pháp chuyên gia	82
2.3.3. Phương pháp phỏng vấn sâu cá nhân	82
2.3.4. Phương pháp quan sát	83
2.3.5. Phương pháp phân tích sản phẩm hoạt động	83
2.3.6. Phương pháp nghiên cứu trường hợp	84

2.3.7. Phương pháp xử lý số liệu bằng thống kê toán học	84
CHƯƠNG 3: KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU THỰC TIỄN ĐẶC ĐIỂM GIAO TIẾP CỦA NGƯỜI NGHỈ HƯU Ở HÀ NỘI	90
3.1.THỰC TRẠNG ĐẶC ĐIỂM GIAO TIẾP CỦA NGƯỜI NGHỈ HƯU Ở HÀ NỘI	90
3.1.1.Thực trạng chung đặc điểm giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội	90
3.1.2. Thực trạng đặc điểm nhu cầu giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội	91
3.1.3. Thực trạng đặc điểm đối tượng giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội	100
3.1.4. Thực trạng đặc điểm nội dung giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội	110
3.1.5. Thực trạng đặc điểm hình thức giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội	119
3.2.MỐI QUAN HỆ GIỮA ĐẶC ĐIỂM GIAO TIẾP CỦA NGƯỜI NGHỈ HƯU Ở HÀ NỘI VỚI MỘT SỐ YẾU TỐ CÁ NHÂN VÀ XÃ HỘI	129
3.2.1.Mối tương quan giữa đặc điểm giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội với các yếu tố cá nhân	129
3.2.2. Mối tương quan giữa đặc điểm giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội với các yếu tố xã hội	134
3.2.3. Mức độ tác động của các yếu tố đến đặc điểm giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội	138
3.3. ĐẶC ĐIỂM GIAO TIẾP CỦA NGƯỜI NGHỈ HƯU Ở HÀ NỘI QUA NGHIÊN CỨU TRƯỜNG HỢP	141
3.4. MỘT SỐ BIỆN PHÁP TÂM LÝ TĂNG CƯỜNG GIAO TIẾP CHO NGƯỜI NGHỈ HƯU Ở HÀ NỘI	158
3.4.1. Biện pháp tăng cường giao tiếp cho người nghỉ hưu qua nhận thức	158
3.4.2. Biện pháp cải thiện mối quan hệ trong gia đình	159
3.4.3.Biện pháp nâng cao hiệu quả hoạt động của các tổ chức xã hội dành cho người nghỉ hưu	160
KẾT LUẬN VÀ KIẾN NGHỊ	162
DANH MỤC CÁC CÔNG TRÌNH ĐÃ ĐƯỢC CÔNG BỐ	167
DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO	168
PHỤ LỤC	175
MỤC LỤC CỦA PHỤ LỤC	176

DANH MỤC CHỮ CÁI VIẾT TẮT

Stt	Các chữ viết tắt	Xin đọc là
1.	ĐTB	Điểm trung bình
2.	ĐLC	Độ lệch chuẩn
3.	ĐTGT	Đối tượng giao tiếp
4.	GĐ	Gia đình
5.	GT	Giao tiếp
6.	HĐ	Hoạt động
7.	NNH	Người nghỉ hưu
8.	NC	Nhu cầu
9.	NCGT	Nhu cầu giao tiếp
10.	NCT	Người cao tuổi
11.	TĐ	Trao đổi
12.	XH	Xã hội

DANH MỤC CÁC BẢNG BIỂU

	Trang
Bảng 2.1. Một số đặc điểm của khách thể nghiên cứu.....	71
Bảng 3.1: Thực trạng chung về đặc điểm giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội.....	90
Bảng 3.2. Các biểu hiện về nhu cầu giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội.....	92
Bảng 3.3. Đối tượng giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội.....	101
Bảng 3.4: Các biểu hiện nội dung giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội	111
Bảng 3.5. Hình thức giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội.....	120
Bảng 3.6: Cảm nhận của người nghỉ hưu ở Hà Nội về vai trò, vị thế của họ trong gia đình, xã hội.....	130
Bảng 3.7: Tự nhận xét của người nghỉ hưu ở Hà Nội về tính cách hướng nội, hướng ngoại của bản thân.....	132
Bảng 3.8: Các biểu hiện về mối quan hệ trong gia đình người nghỉ hưu ở Hà Nội ..	135
Bảng 3.9. Mức độ tác động của các yếu tố chủ quan và khách quan đến đặc điểm giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội.....	138

DANH MỤC CÁC SƠ ĐỒ, BIỂU ĐỒ

	Trang
Biểu đồ 3.1. Nhu cầu giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội.....	92
Biểu đồ 3.2. Đối tượng giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội	100
Biểu đồ 3.3. Nội dung giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội	110
Biểu đồ 3.4. Hình thức giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội	119

MỞ ĐẦU

1. LÝ DO CHỌN ĐỀ TÀI

1.1. Giao tiếp có vai trò đặc biệt quan trọng đối với tiến trình phát triển của lịch sử xã hội, cũng như quá trình hình thành và phát triển của từng nhân cách. Giao tiếp là nhu cầu không thể thiếu được của con người, cùng với hoạt động, giao tiếp đã trở thành một phương thức tồn tại xã hội của con người. K.Marx đã chỉ ra rằng: “Sự phát triển của mỗi cá nhân được quy định bởi sự phát triển của tất cả các cá nhân khác mà nó giao lưu một cách trực tiếp và gián tiếp với họ”[53; 183].

1.2. Người nghỉ hưu là lớp người đã có nhiều cống hiến cho xã hội, tích lũy được nhiều kinh nghiệm trong cuộc sống. Người nghỉ hưu giữ một vai trò vô cùng quan trọng trong gia đình, xã hội nên việc quan tâm, chăm sóc đời sống vật chất, tinh thần, tiếp tục phát huy vai trò của họ không những thể hiện tình cảm, đạo lý, truyền thống mà còn có ý nghĩa giáo dục cho lớp trẻ hiện nay. Đó cũng là trách nhiệm của Nhà nước và của toàn xã hội.

Đối với người nghỉ hưu, sự thay đổi căn bản hoạt động, vị trí và vai trò xã hội đã làm ảnh hưởng đáng kể đến cuộc sống của họ nói chung, giao tiếp nói riêng. Từ chỗ tham gia hoạt động chuyên môn hàng ngày, có điều kiện tiếp xúc với nhiều người chuyển sang trạng thái nghỉ ngơi, môi trường hoạt động bị thu hẹp, quan hệ xã hội và giao tiếp chính thức giảm đi, thay vào đó là các giao tiếp không chính thức. Phạm vi, đối tượng, nội dung giao tiếp của người nghỉ hưu có sự thay đổi khiến cho cuộc sống của họ có nhiều biến động... Nhiều người không thích nghi được với giai đoạn mới của cuộc sống đã rơi vào trạng thái stress, rối loạn tâm thần, gây tác động xấu đến tâm lý, sức khỏe và cuộc sống của bản thân cũng như những người thân trong gia đình họ. Chính vì vậy, việc đi sâu nghiên cứu những đặc điểm giao tiếp của người nghỉ hưu để có thể hiểu sâu hơn về giao tiếp nói riêng, đời sống tâm lý của họ nói chung và đưa ra các biện pháp hỗ trợ giúp người nghỉ hưu điều chỉnh hoạt động, giao tiếp để họ thích nghi tốt hơn với cuộc sống mới là việc làm có ý nghĩa về mặt thực tiễn cũng như lý luận.

1.3. Ở Việt Nam trước đây, do nhiều nguyên nhân như chiến tranh, đói nghèo... trong một thời gian dài, vấn đề người cao tuổi cũng như người nghỉ hưu ít được chú ý tới. Những năm gần đây, vấn đề này đã được Đảng và Nhà nước quan tâm, chú ý. Một số Viện nghiên cứu, tổ chức, cơ quan đã quan tâm, nghiên cứu đến người cao tuổi như: Viện Bảo vệ sức khỏe người cao tuổi (Bộ Y Tế), Viện xã hội học, Báo Người cao tuổi... Nội dung của các nghiên cứu chủ yếu đề cập đến vấn đề chăm sóc sức khỏe thể

chất cũng như tinh thần cho người cao tuổi. Một số cơ quan đã phối hợp mở các cuộc điều tra xã hội học về người cao tuổi nhằm đưa ra một hệ thống an sinh xã hội đảm bảo cuộc sống cho người cao tuổi. Nhìn chung còn thiếu những công trình tiếp cận về giao tiếp của người nghỉ hưu từ góc độ khoa học tâm lý.

Xuất phát từ những lý do trên, chúng tôi lựa chọn đề tài nghiên cứu: “Đặc điểm giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội”.

2. MỤC ĐÍCH NGHIÊN CỨU

Chỉ ra đặc điểm giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội, đề xuất một số biện pháp tâm lý tăng cường giao tiếp cho người nghỉ hưu.

3. ĐỐI TƯỢNG VÀ KHÁCH THỂ NGHIÊN CỨU

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Biểu hiện đặc điểm giao tiếp của người nghỉ hưu ở Hà Nội.

3.2. Khách thể nghiên cứu

Khách thể nghiên cứu gồm: 305 người nghỉ hưu hiện đang sống ở Hà Nội.

4. GIẢ THUYẾT KHOA HỌC

4.1. Do sự thay đổi hoạt động nên nhu cầu, đối tượng, nội dung, hình thức giao tiếp của người nghỉ hưu cũng có sự thay đổi. Nhu cầu GT của người nghỉ hưu không cao, người nghỉ hưu chủ yếu giao tiếp với người thân trong gia đình, nội dung giao tiếp chủ yếu về các vấn đề sức khỏe, các vấn đề trong cuộc sống gia đình, cá nhân, hình thức giao tiếp phong phú.

4.2. Có nhiều yếu tố tác động đến đặc điểm GT của người nghỉ hưu ở Hà Nội, trong đó, sự cảm nhận của người nghỉ hưu về vị thế, vai trò XH sau khi nghỉ hưu, mối quan hệ giữa các thành viên trong gia đình người nghỉ hưu, cách thức tổ chức hoạt động của các tổ chức XH dành cho người nghỉ hưu ở cụm dân cư hiện nay, tính cách (hướng nội, hướng ngoại) của người nghỉ hưu là những yếu tố chi phối mạnh mẽ đến đặc điểm GT của người nghỉ hưu ở Hà Nội.

5. NHIỆM VỤ NGHIÊN CỨU

5.1. Xây dựng cơ sở lý luận nghiên cứu GT của người nghỉ hưu như khái niệm GT, đặc điểm GT của người nghỉ hưu, các cấu thành của giao tiếp, biểu hiện, tiêu chí xem xét và các yếu tố ảnh hưởng đến đặc điểm GT của người nghỉ hưu ở Hà Nội.

5.2. Làm rõ thực trạng đặc điểm GT và những yếu tố ảnh hưởng đến đặc điểm GT của người nghỉ hưu ở Hà Nội.